

***Одземање на деловна способност-
судско
психијатриски
аспекти во граѓанско правна
област***

Проф.д-р Изабела Филов

Судско психијатриските вештачења во граѓанско правната област

- ✓ Судско психијатриските вештачења во граѓанско правната област треба да му дадат на судот соодветен степен на стручна психијатриска помош во одлучувањето за одредени правни прашања, каде што постои сомнеж во одредена неспособност или намалена способност на личноста поради причини од психијатриски карактер.
- ✓ Судско психијатриското вештачење има карактер на **доказно средство**, а правната позиција на вештачењето и на вештакот е одредена со конкретни законски прописи.

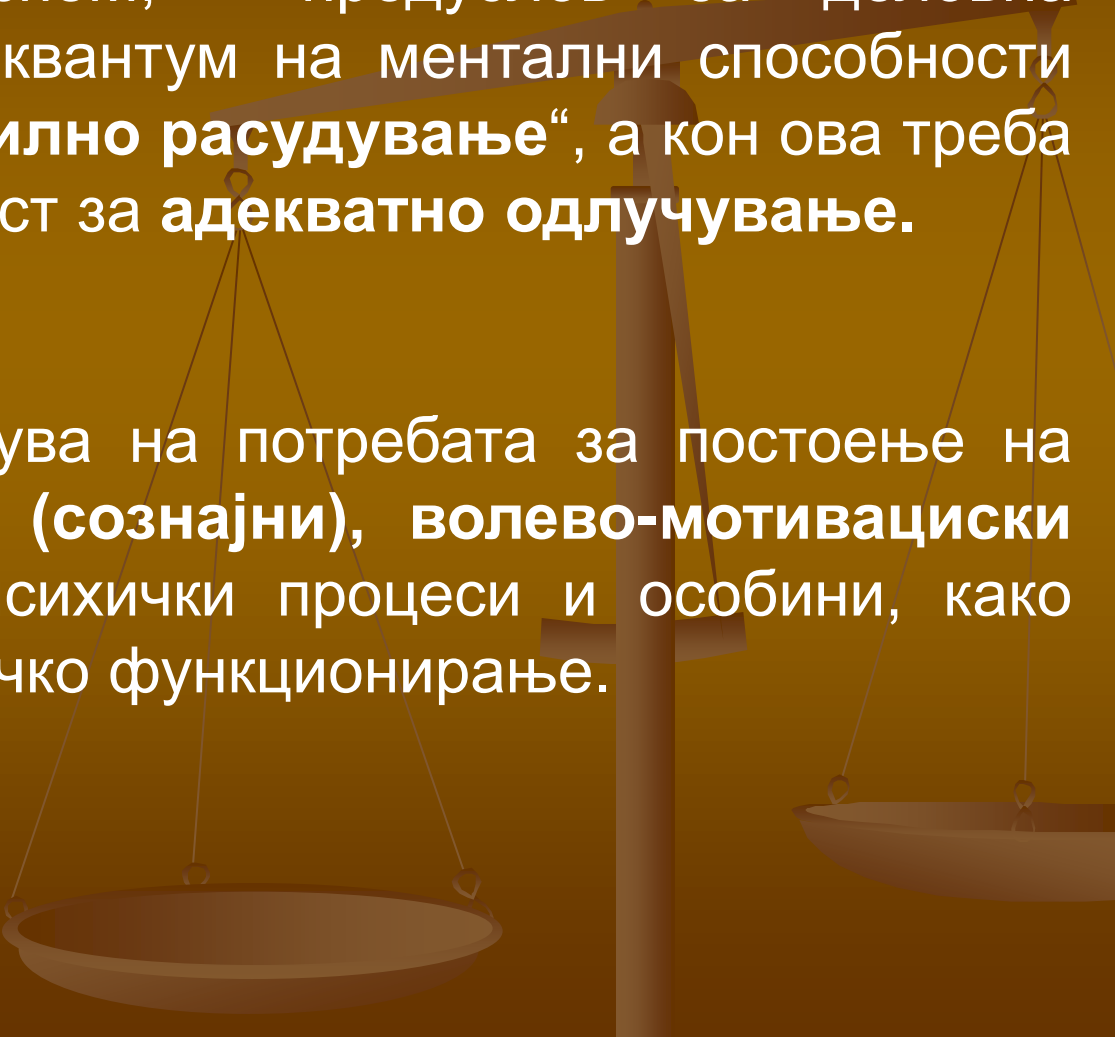
Вештачења за одземање или враќање на деловната способност

Деловната способност претставува значајна категорија на граѓанското право и е еден од основните предуслови за изведување на правни активности.

Деловната способност е индивидуална способност на лицето да се стекне со права и обврски и на тој начин да ја реализира својата правна способност.

Деловната способност е способност на лицата да се грижат за себе, своите права, интереси и должности.

Деловната способност има свое место во брачните и семејните односи, овозможува самостојно појавување пред различни органи, овозможува остварување на имотно-правни работи, односно дава печат на целокупното човеково однесување во однос на социјалното опкружување.

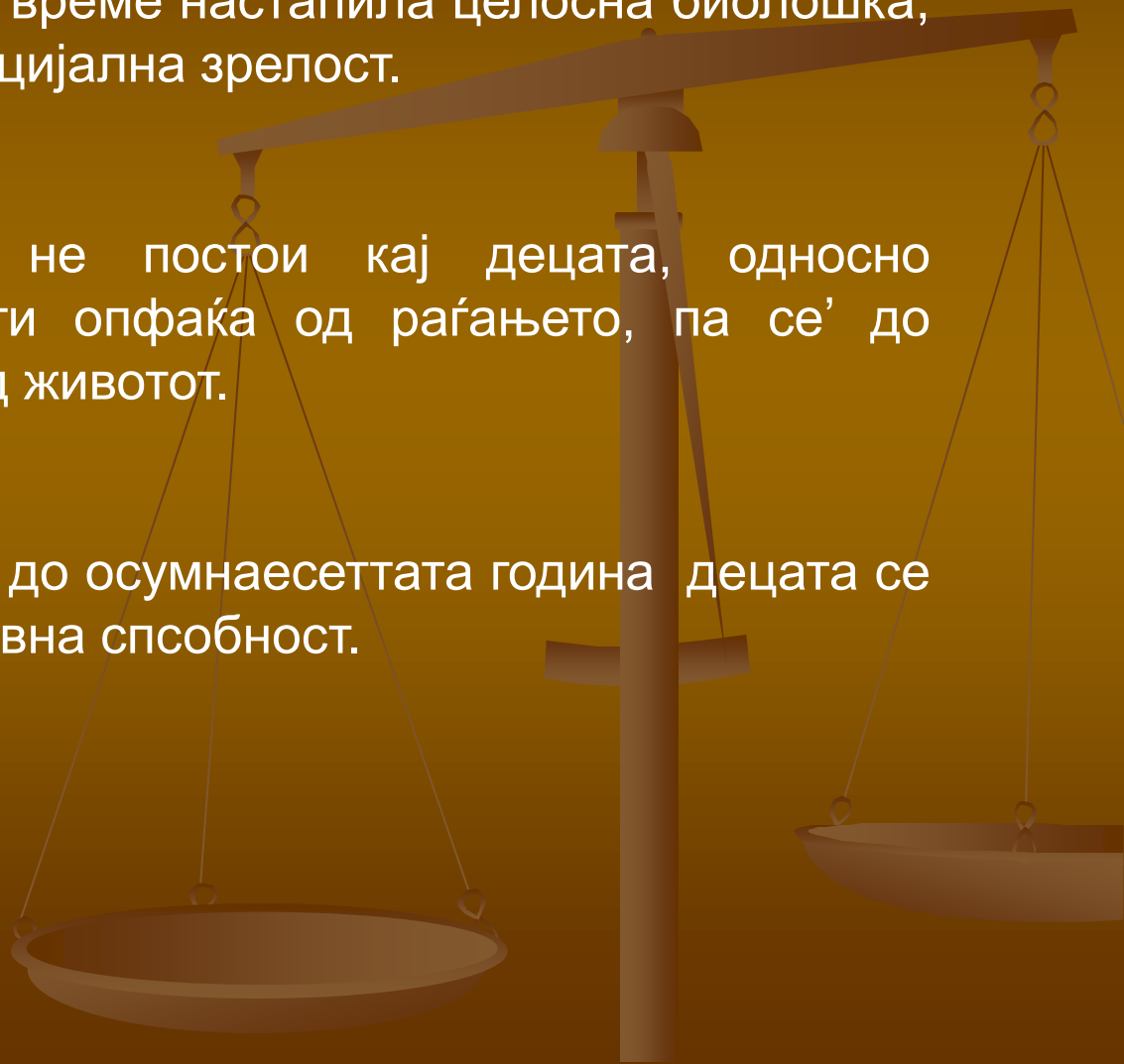
✓ Од психијатриски аспект, предуслов за деловна способност е „одреден квантум на ментални способности кои овозможуваат **правилно расудување**“, а кон ова треба да се додаде и способност за **адекватно одлучување**.

✓ На тој начин се укажува на потребата за постоење на **адекватни когнитивни (сознајни), волево-мотивациски процеси**, но и други психички процеси и особини, како основа за складно психичко функционирање.

✓ Деловната способност се здобива во одреден возрасен период на животот, доколку во тоа време настапила целосна биолошка, физиолошка, психичка и социјална зрелост.

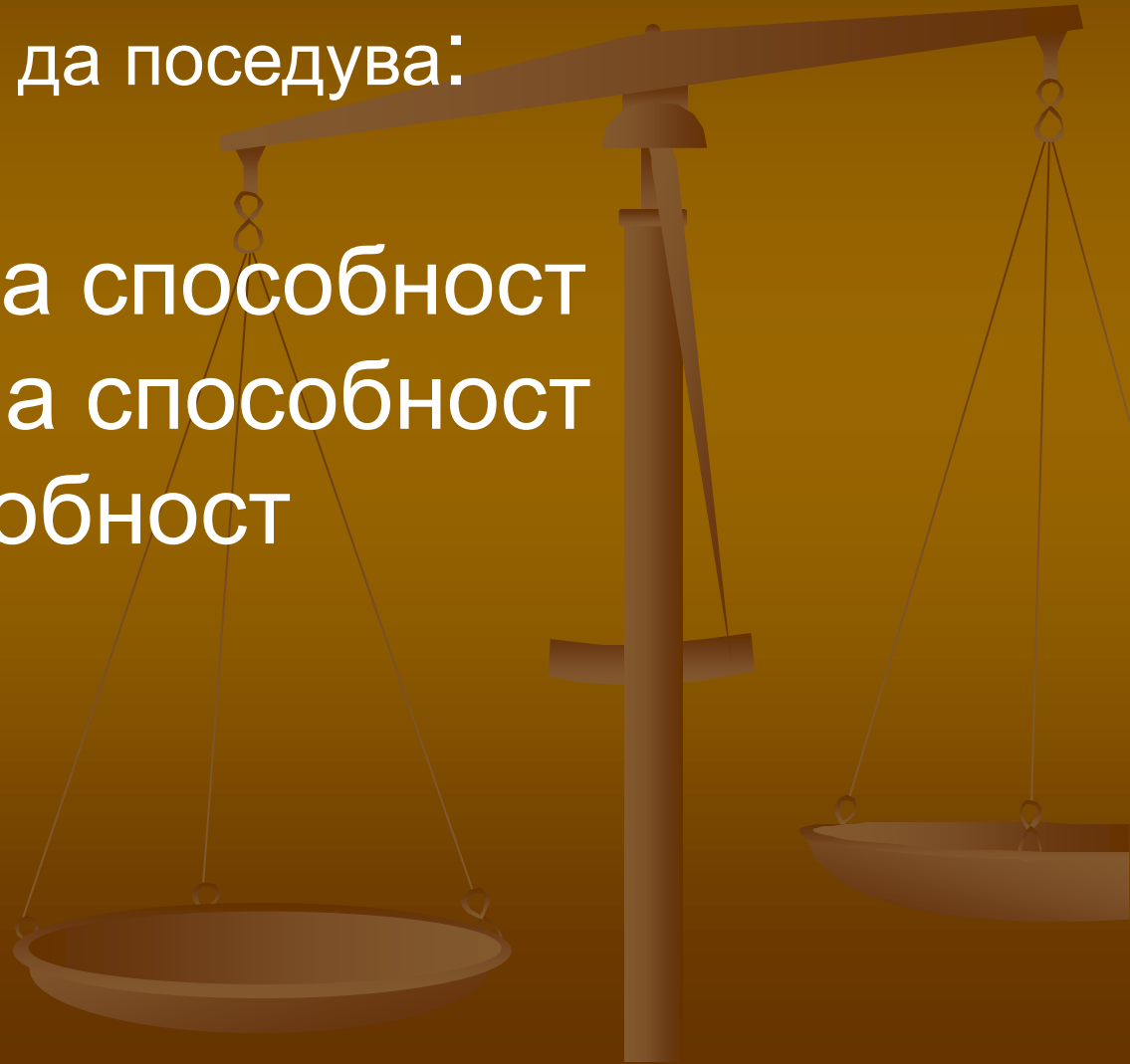
✓ Деловната способност не постои кај децата, односно деловната неспособност ги опфаќа од раѓањето, па се' до четринаесеттата година од животот.

✓ Од петнаесеттата година до осумнаесеттата година децата се здобиваат со делумна деловна способност.

Во однос на степенот на ментално здравје или од присуство на некое заболување, една индивидуа може да поседува:

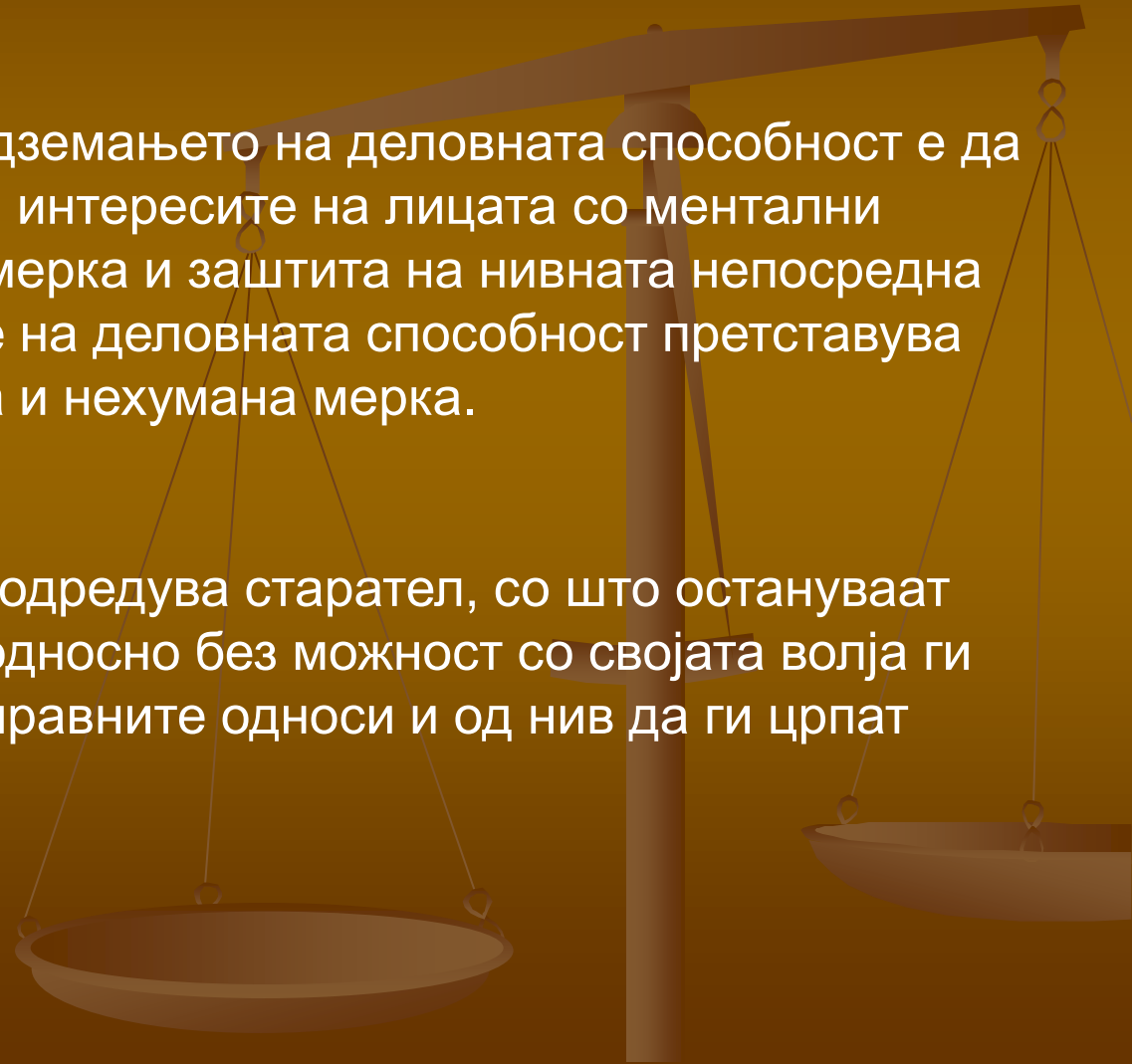
- Целосна деловна способност
- Делумна деловна способност
- Деловна неспособност

✓ **Право да предлага постапка за одземање на деловна способност** има првенствено брачниот другар, родителите, најблиските роднини, старателскиот орган и јавен обвинител.

✓ Иако основната цел на одземањето на деловната способност е да биде заштита на правата и интересите на лицата со ментални растројства, а во извесна мерка и заштита на нивната непосредна околина, самото одземање на деловната способност претставува груба, а во извесна смисла и нехумана мерка.

✓ На овие личности им се одредува старател, со што остануваат без можност од влијание, односно без можност со својата волја ги остаруваат и моделираат правните односи и од нив да ги црпат правата и обврските.

✓Токму овие околности и упатуваат на целата деликатност на оваа правна постапка, па и улогата и значењето на вештакот психијатар во тоа.

✓Со оглед на тоа дека крајните последици по личноста се исклучително тешки и сериозни, со законот е предвидено вештачењето на психичката состојба и способноста на лицето адекватно да расудува и одлучува, го обавуваат најмалку два вештаци или тимови од стручни психијатриски институции.

✓На овој начин треба да се обезбеди што пообјективна проценка и да се намалат можностите за евентуални манипулации кои би можеле да настанат.

Основните задачи на вештакот во овие постапки се следни:

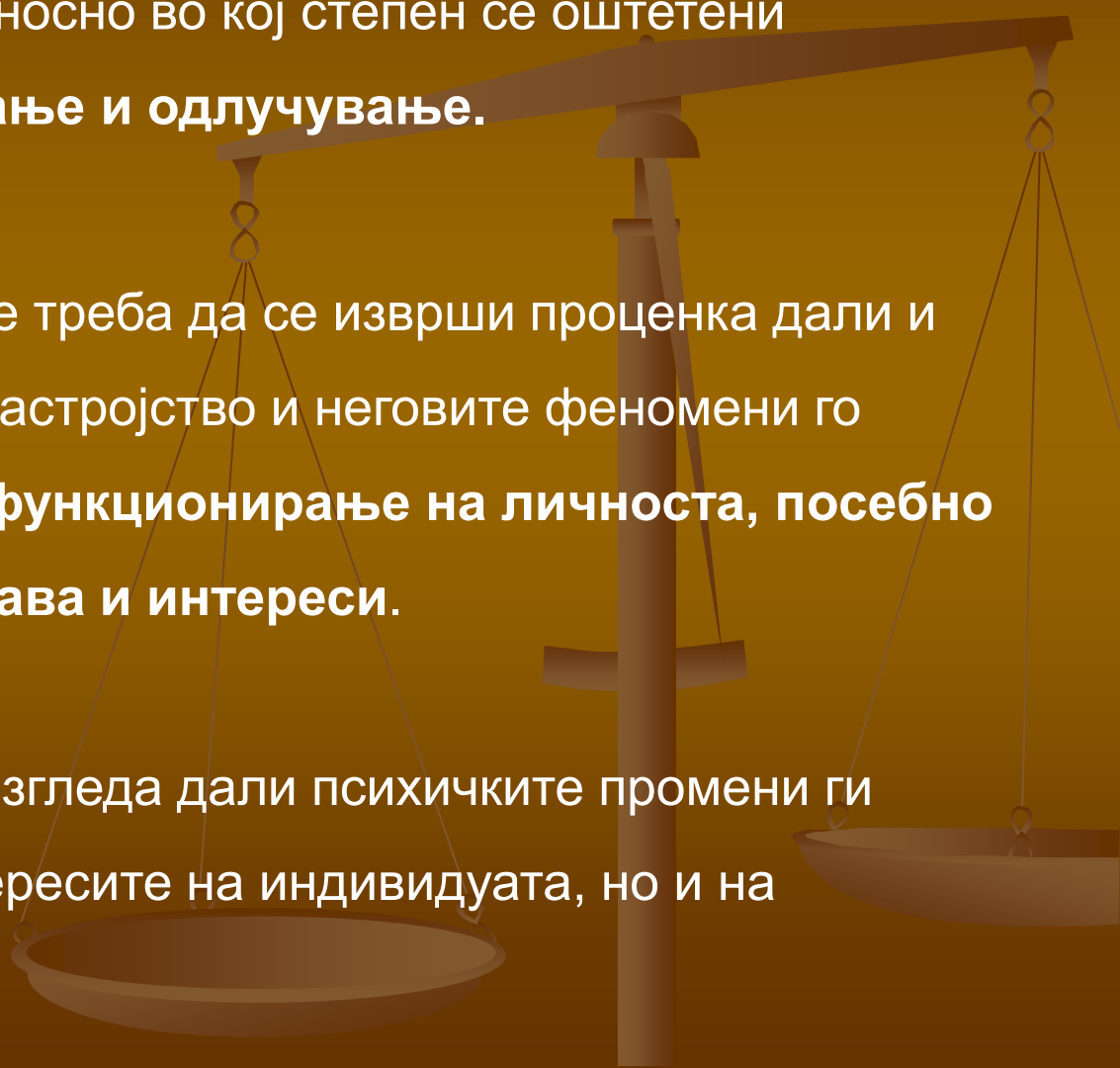
✓ После извршените невропсихијатриски и други прегледи да се утврди дали личноста боледува од ментално растројство и заостанување во менталниот развој или некоја друга состојба која глобално го нарушува психичкото функционирање или наведените состојби не постојат.

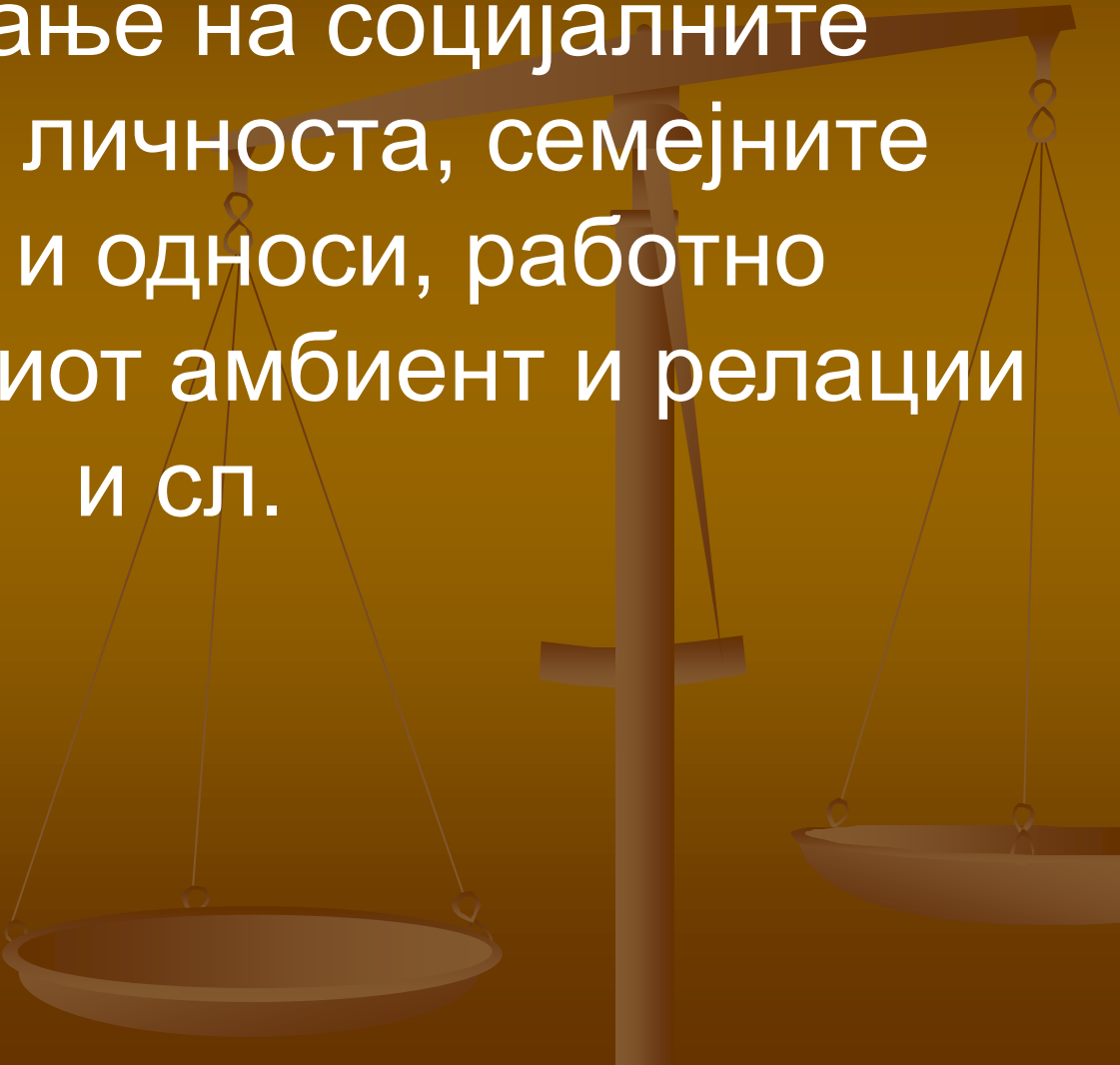
✓ Психијатриската дијагноза треба прецизно да се утврди (во склад со актуелната меѓународна класификација на болести **МКБ 10**), да се одреди текот, еволуцијата и прогнозата и со тоа посредно да се даде мислење за **трајноста или привременоста на менталното пореметување.**

✓ Утврдување на тоа во кој степен наведените состојби влијаат на **интелектуалните-сознајни, волево-мотивациски, емоционални** и други психички процеси, односно во кој степен се оштетени способностите за **расудување и одлучување.**

✓ Во однос на ова прашање треба да се изврши проценка дали и во кој степен менталното растројство и неговите феномени го пореметуваат **складното функционирање на личноста, посебно во однос на нејзините права и интереси.**

✓ Исто така, треба да се разгледа дали психичките промени ги загрозуваат правата и интересите на индивидуата, но и на околината.

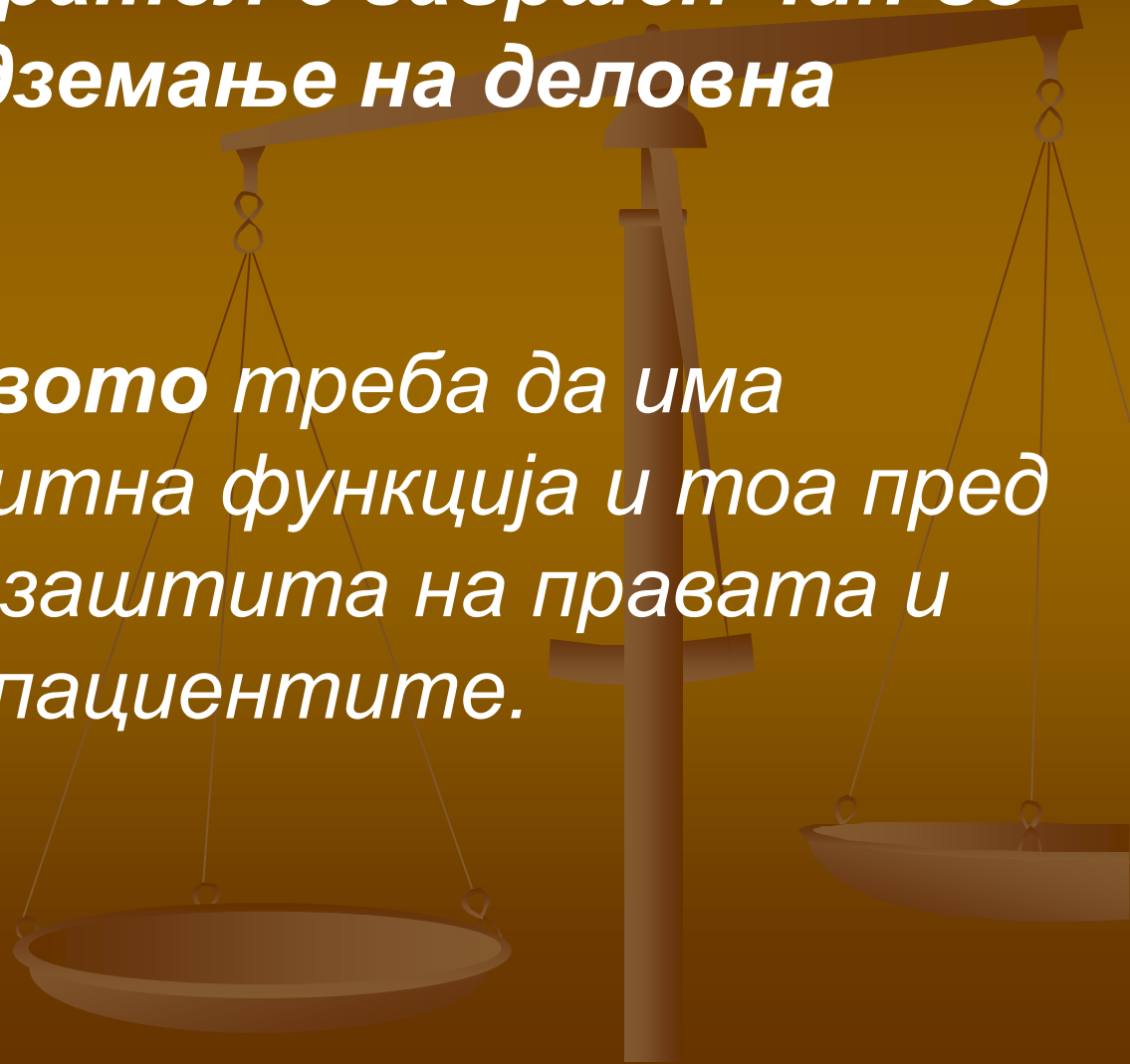

✓ Согледување на социјалните димензии на личноста, семејните околности и односи, работно професионалниот амбиент и релации и сл.

✓ *Одредување на постојан или привремен старател е завршен чин во процесот на одземање на деловна способност.*

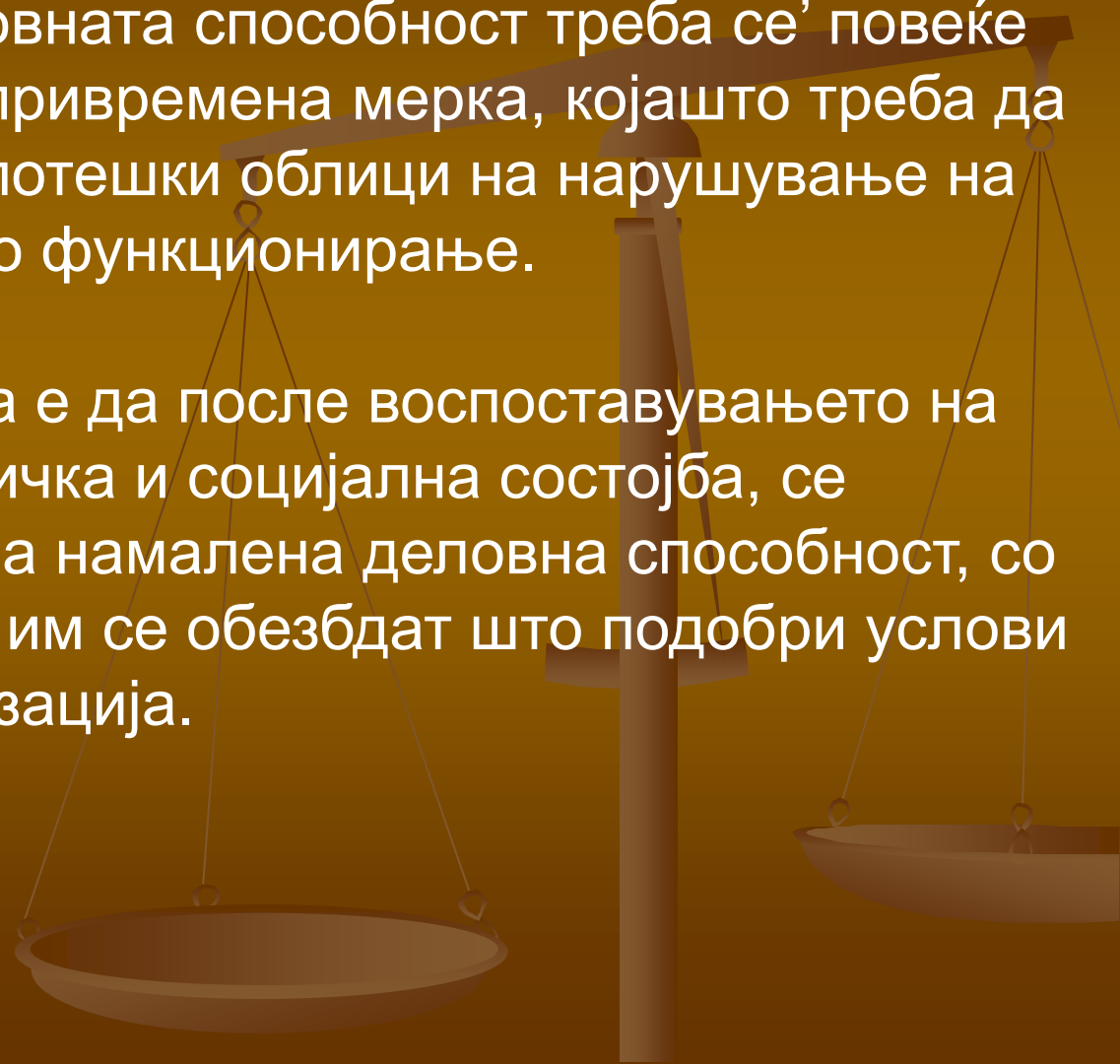
✓ *Старателството треба да има исклучиво заштитна функција и тоа пред се' во смисол на заштита на правата и интересите на пациентите.*

Правата на лицата со ментално растројство!!!!

Одземањето на деловната способност треба се' повеќе да се гледа како на привремена мерка, којашто треба да биде применета кај потешки облици на нарушување на глобалното ментално функционирање.

Исто така, тенденција е да после воспоставувањето на задоволителна клиничка и социјална состојба, се ревидира степенот на намалена деловна способност, со цел на овие лица да им се обезбдат што подобри услови за нивна ресоцијализација.

Вештачење на способност за склучување на договор

✓ Во рамките на остварувањата на правата на личноста се спроведуваат различни видови на **договори**, за чија реализација се остваруваат и прифаќаат одредени **права и обврски**.

✓ Во областа на психијатриските вештачења најчесто застапени се вештачења кои се прават заради проценка на договори за **доживотно издржување**, **договори за подарок** и **купопродажни договори**.

✓ Нивната суштина се огледа во проценка на тоа дали лицето е во таква психичка состојба да може адекватно да расудува и одлучува во однос на конкретни правни работи или не.

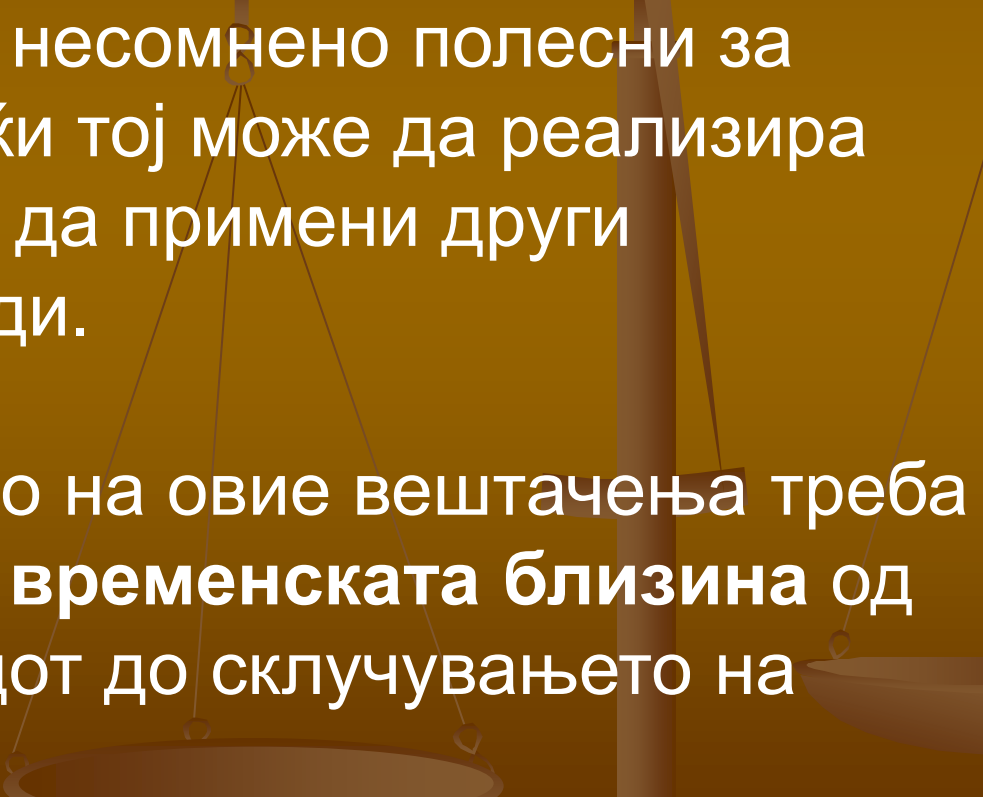
Вештачењата во оваа област можат да бидат:

✓ **Заживотни**

✓ **постмортални.**

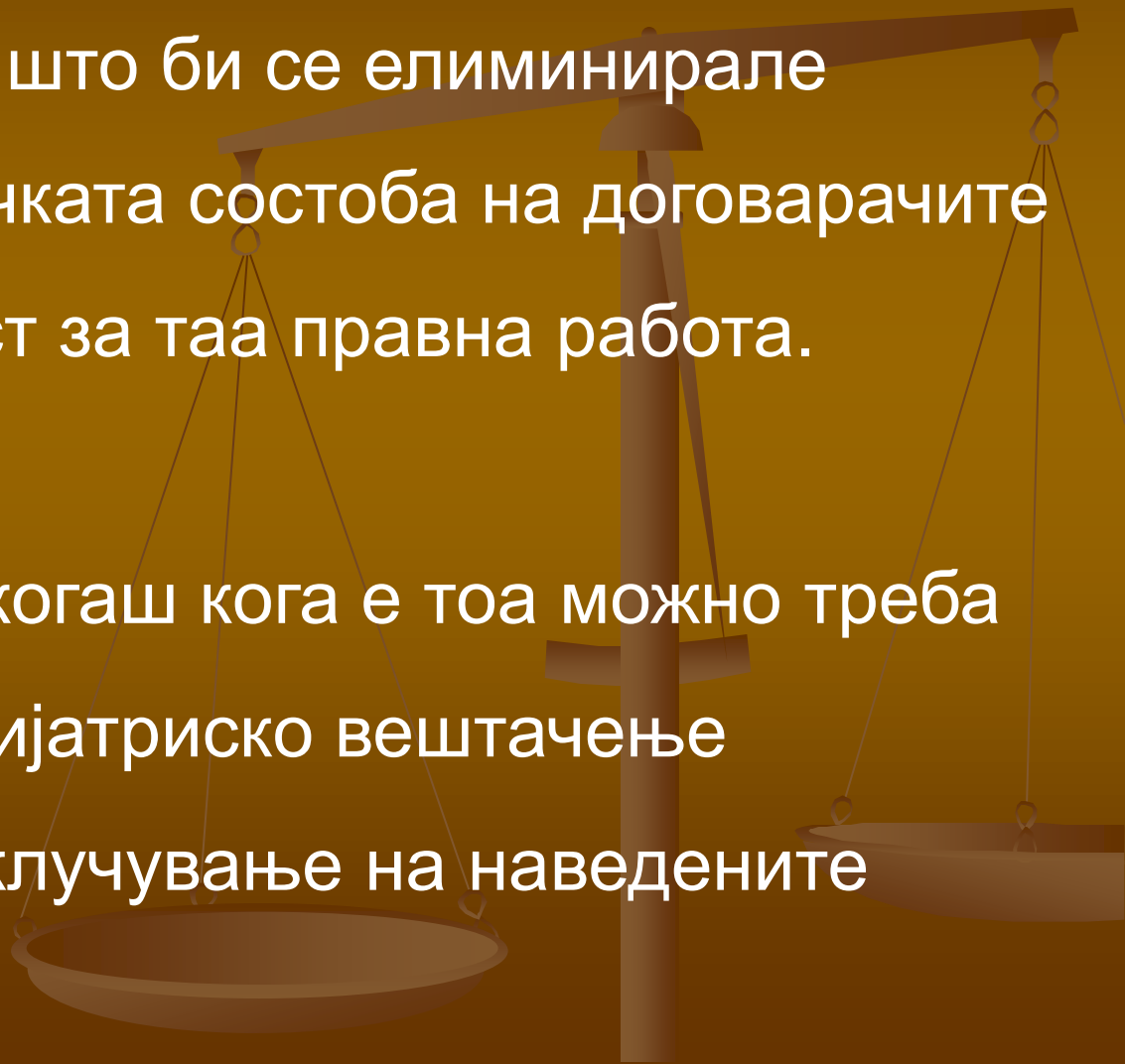
• **Заживотните вештачења на способноста за склучување на договори**

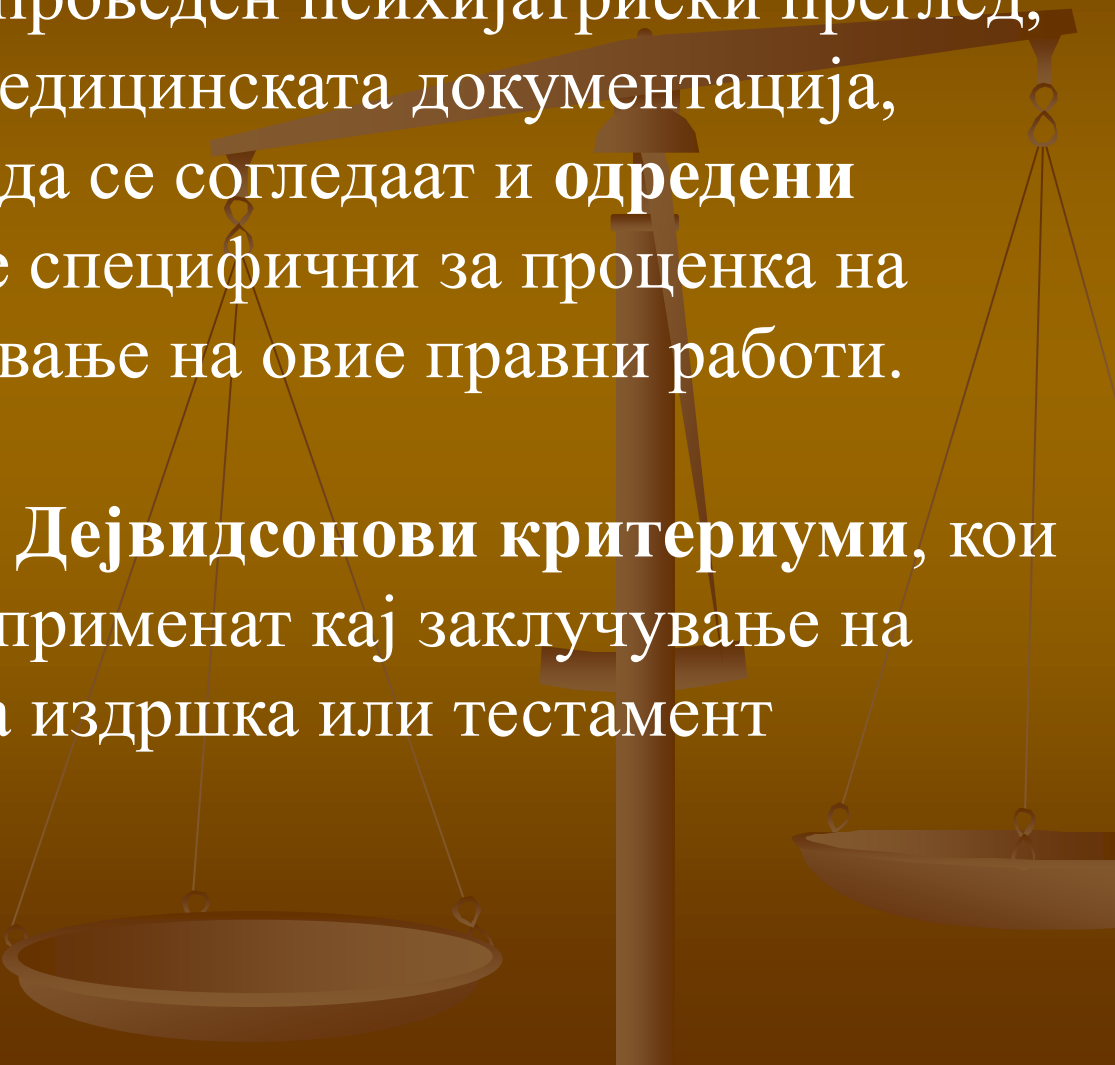
- ✓ За психијатрот се несомнено полесни за изготвување, бидејќи тој може да реализира клинички преглед и да примени други дијагностички методи.
  - ✓ При изготвувањето на овие вештачења треба да се инсистира на **временската близина** од времето на прегледот до склучувањето на договорот.
-

✓ Постојат мислења дека вештакот треба да биде еден од стручните сведоци при обавувањето на правните работи, со што би се елиминирале сомнежите во психичката состојба на договарачите и нивната способност за таа правна работа.

✓ Во секој случај, секогаш кога е тоа можно треба да се спроведе психијатриско вештачење непосредно пред заклучување на наведените договори.

✓ Освен леге артис, спроведен психијатриски преглед, евентуален увид во медицинската документација, потребно е исто така да се согледаат и **одредени околности** коишто се специфични за проценка на способноста за обавување на овие правни работи.

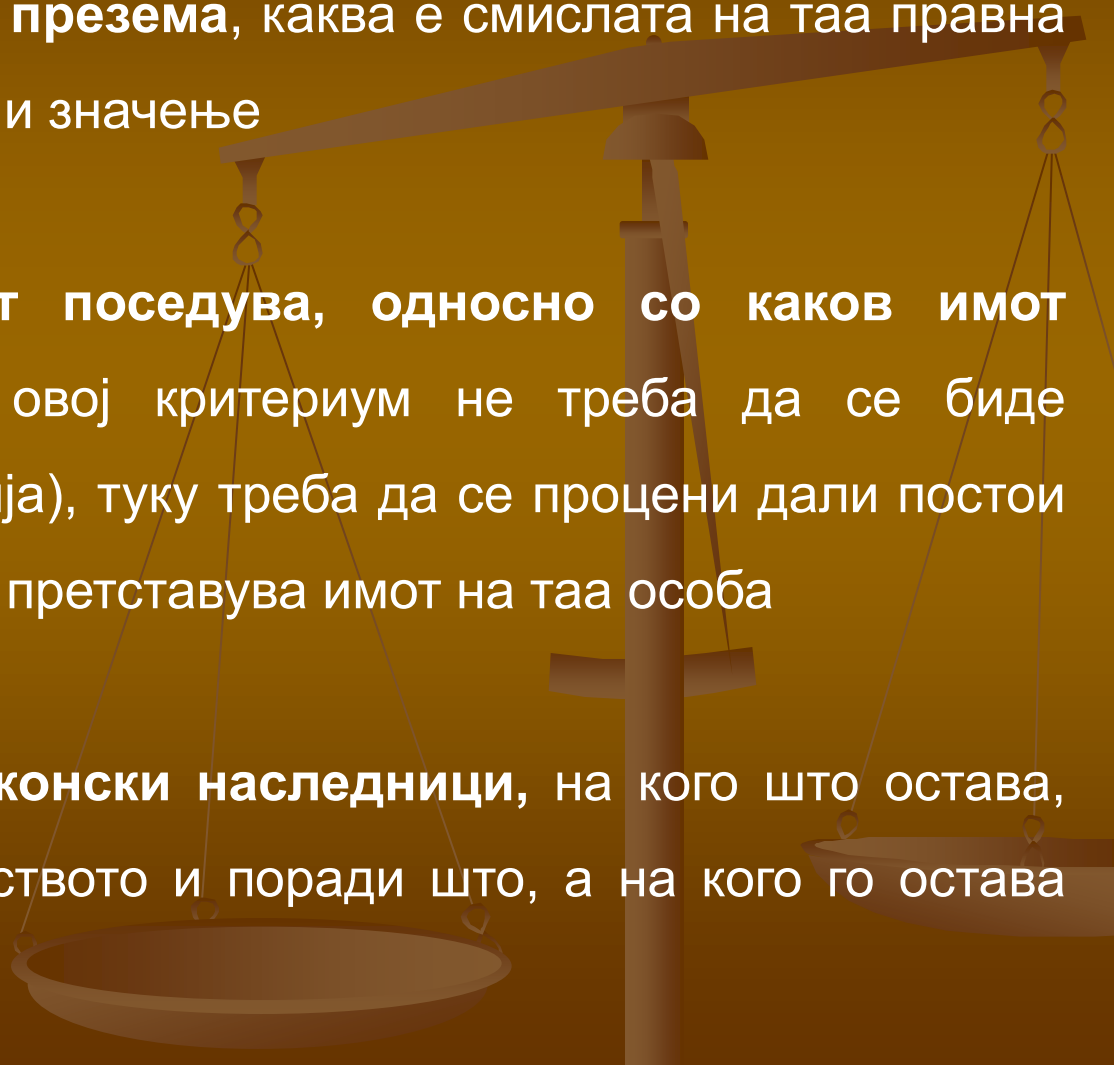
✓ Тие се содржани во **Дејвидсонови критериуми**, кои посебно можат да се применат кај заклучување на договор за доживотна издршка или тестамент

Со Дејвидсоновите критериуми, се проценуваат следните околности:

✓ Дали личноста знае што прави, односно дали разбира **каква граѓанско-правна работа презема**, каква е смислата на таа правна работа, нејзината суштина и значење

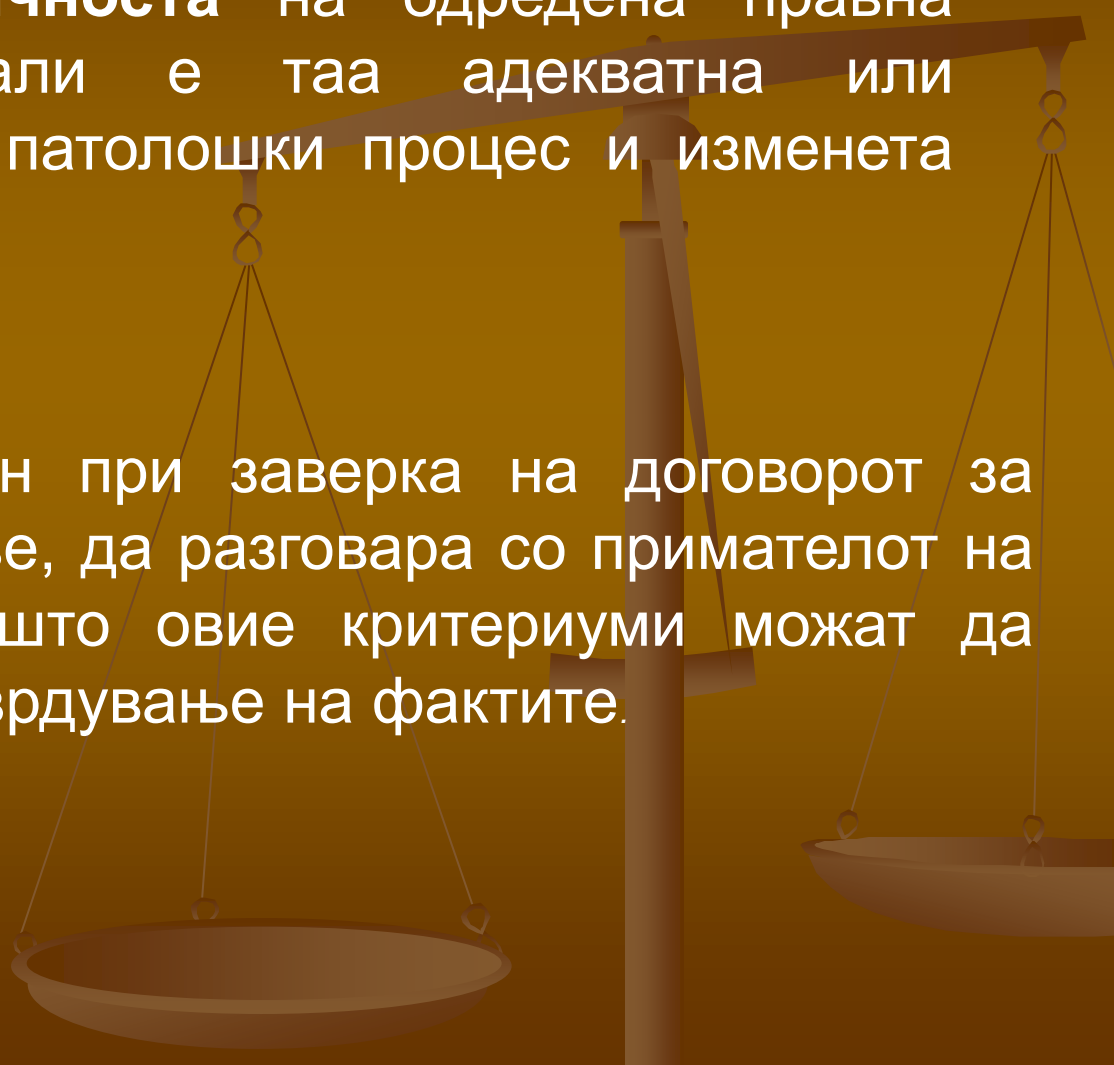
✓ Дали знае **каков имот поседува, односно со каков имот располага**. Во однос на овој критериум не треба да се биде „премногу строг“ (Капамаџија), туку треба да се процени дали постои глобално сознание што се’ претставува имот на таа особа

✓ Дали знае кои му се **законски наследници**, на кого што остава, кого исклучува од наследството и поради што, а на кого го остава имотот и поради што.

✓ Во рамките на последниот критериум се проценува **мотивацијата на личноста** на одредена правна работа, односно дали е таа адекватна или произлегува од некој патолошки процес и изменета психичка состојба.

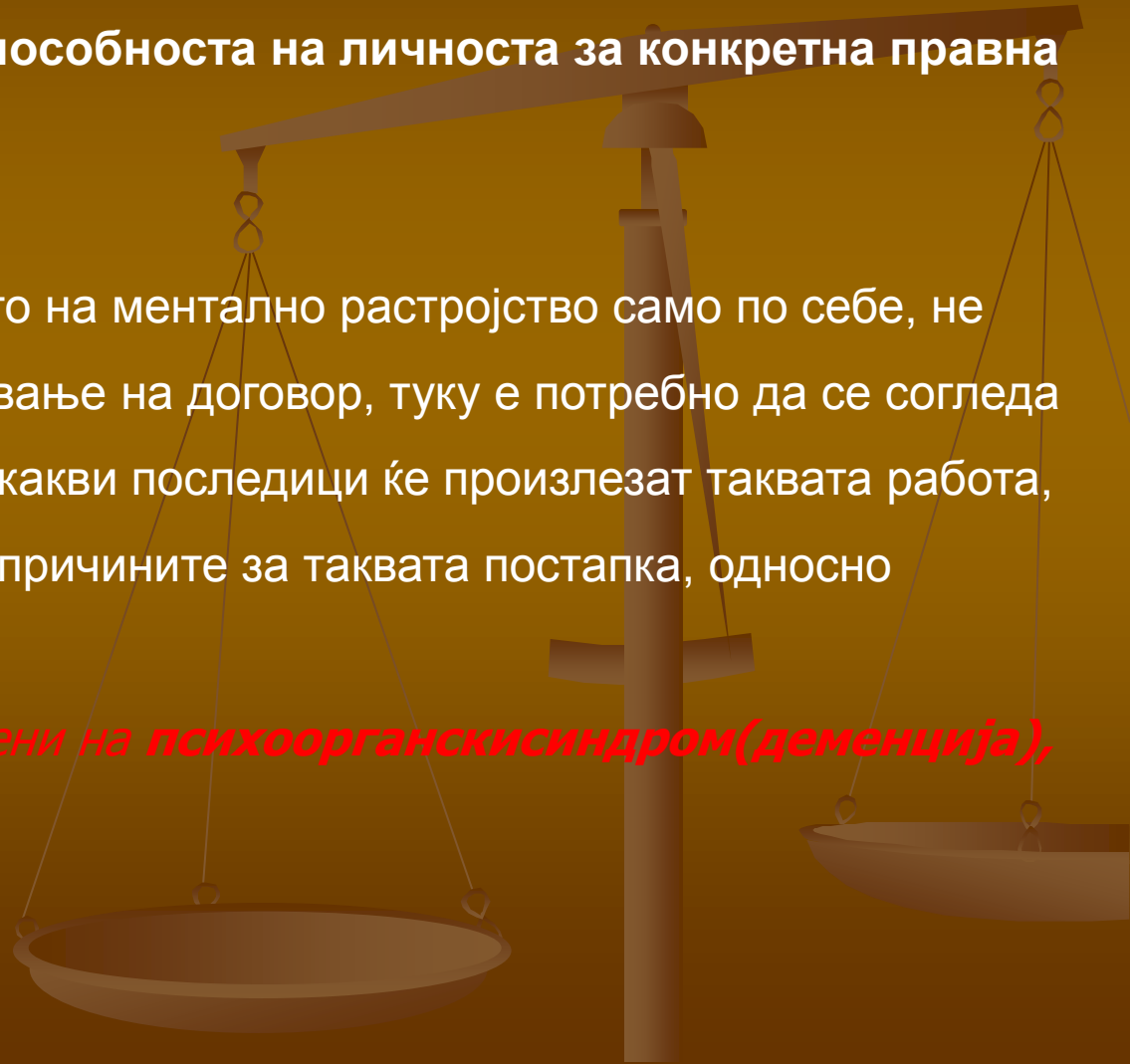
✓ Судијата е должен при заверка на договорот за доживотно издржување, да разговара со примателот на издржувањето, така што овие критериуми можат да бидат смерница за утврдување на фактите.

Индивидуална проценка на способноста на личноста за конкретна правна работа.

Ова е важно, бидејќи постоењето на ментално растројство само по себе, не значи и неспособност за склучување на договор, туку е потребно да се согледа дали личноста знае што прави, какви последици ќе произлезат таквата работа, како и детално да се согледаат причините за таквата постапка, односно мотивацијата.

➤ *благо изразени феномени на психооргански синдром (деменција),*

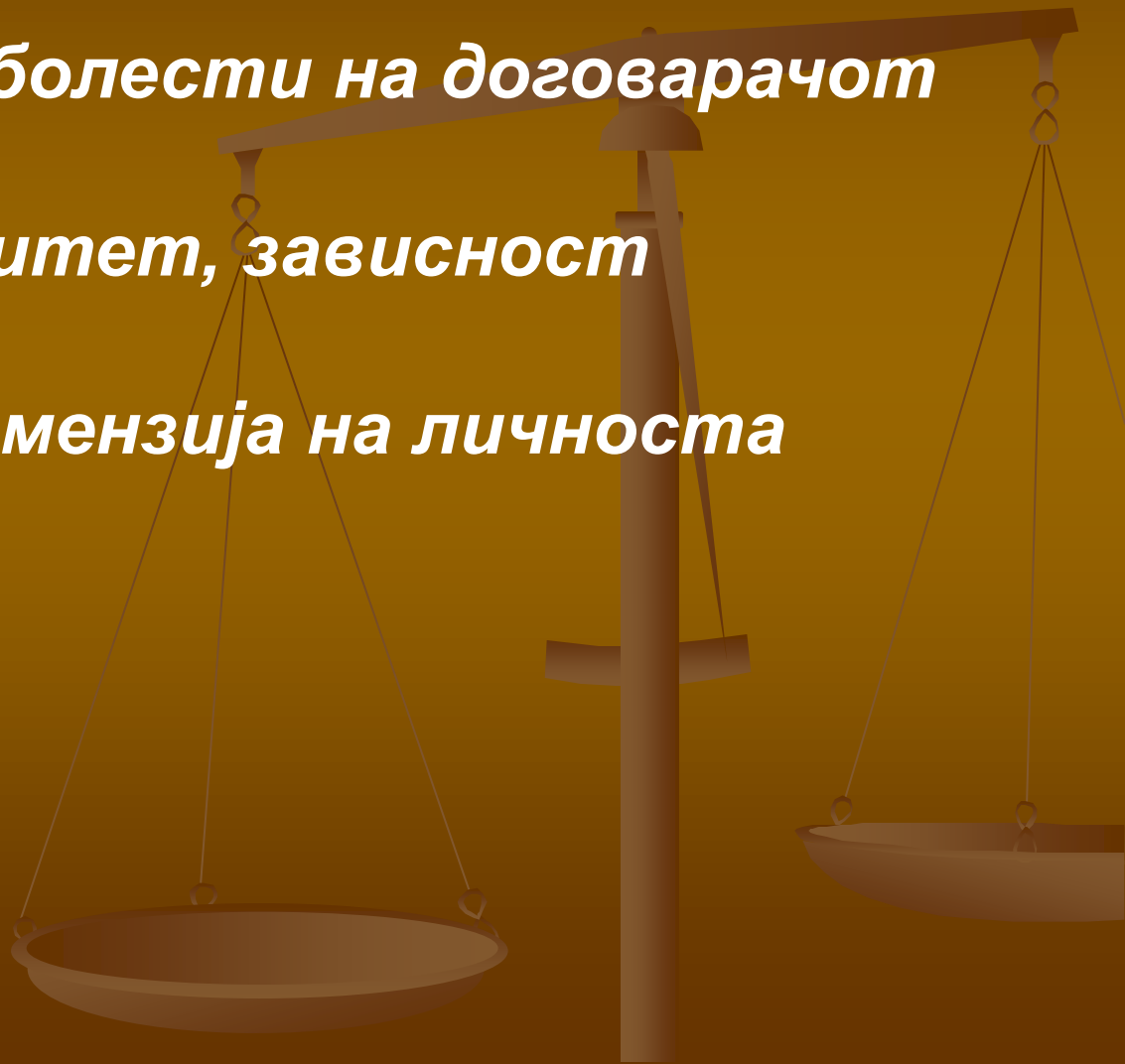
✓ Вештакот треба детално да ја опише психичката состојба на личноста, а посебно околностите кои го упатуваат на **зачуваност на наведените способности.**

✓ Детална аргументација е значајна и корисна и при евентуална **постмортална проценка на психичката состојба** и способност на договарамот, бидејќи создава многу солидна база за проценка на друг вештак за дополнителна анализа.

Тешки телесни болести на договарачот

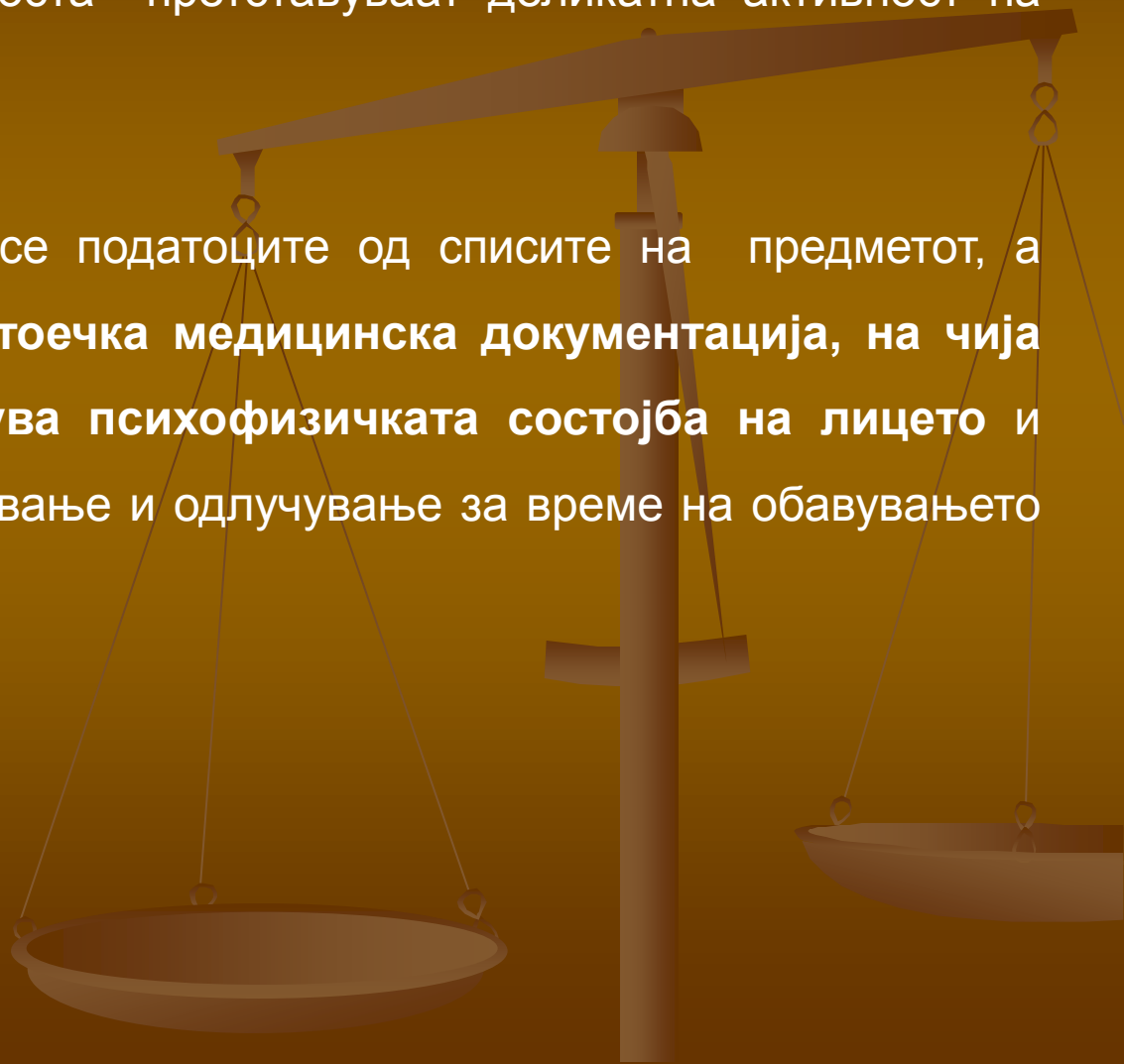
-немоќ, инвалидитет, зависност

-социјалната димензија на личноста

- **Постоморталните вештачења** во оваа област не се реткост и поради неможност за преглед на личноста претставуваат деликатна активност на вештакот.

Основа за овие вештачења се податоците од списите на предметот, а посебно во постоењето на **постоечка медицинска документација**, на чија **основа вештакот ја проценува психофизичката состојба на лицето** и неговите способности за расудување и одлучување за време на обавувањето на спорните правни работи.

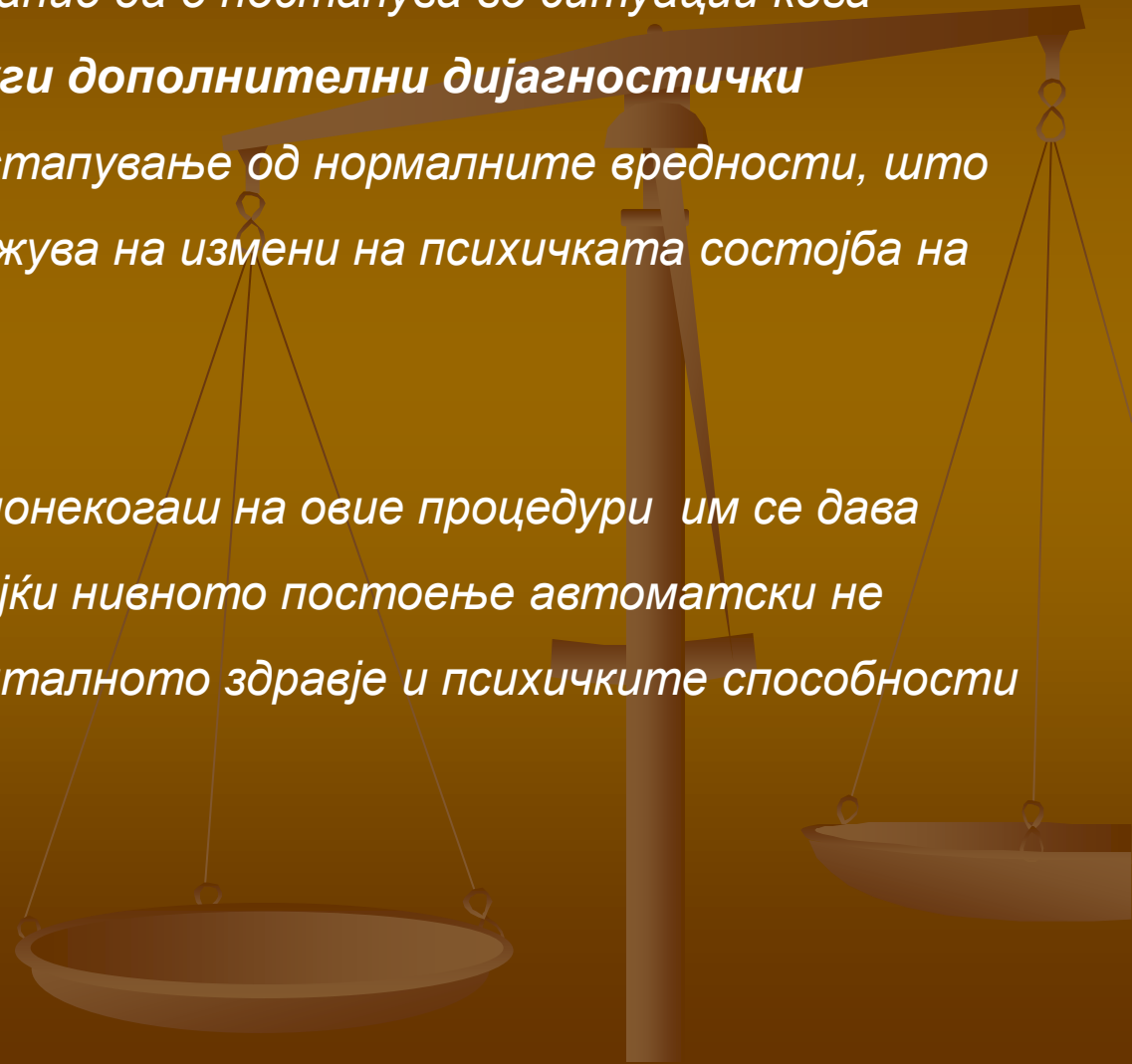

Медицинската документација е најзначајниот извор на податоци коишто вештакот ги користи во овој вид на постмортална проценка

- ✓ Понекогаш кога медицинската документација е оскудна, недоволна, непотполна, па и неквалитетна и како таква може да биде без никакво значење за вештачењето.
- ✓ Така се среќаваат дијагнози без прецизен опис на состојбата на пациентот, и тие како такви не укажуваат на психичката состојба на личноста (на пример, „инсуфициенцио васорум церебри“, „аретосклеросис генерализата“).
- ✓ Во двата примери се работи за пореметување на мозочната циркулација, што може да предизвика психички промени, но и не мора.

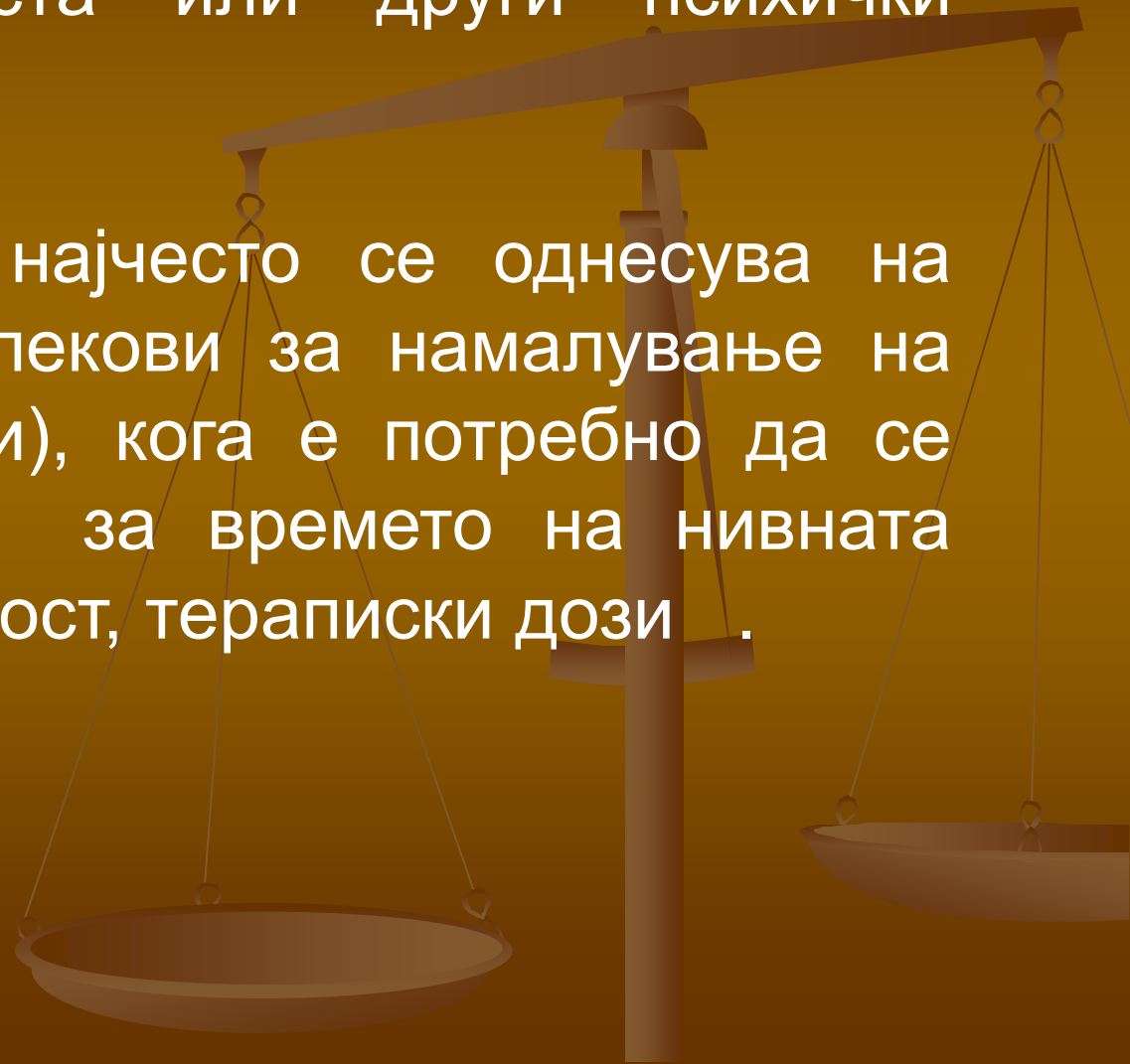
✓ Особено треба да со внимание да е постапува во ситуации кога лабораториските или други дополнителни дијагностички процедури покажуваат отстапување од нормалните вредности, што во некои случаи може да укажува на измени на психичката состојба на личноста.

✓ Се добива впечаток дека понекогаш на овие процедури им се дава пренагласено значење, бидејќи нивното постоење автоматски не значаи и нарушување на менталното здравје и психичките способности

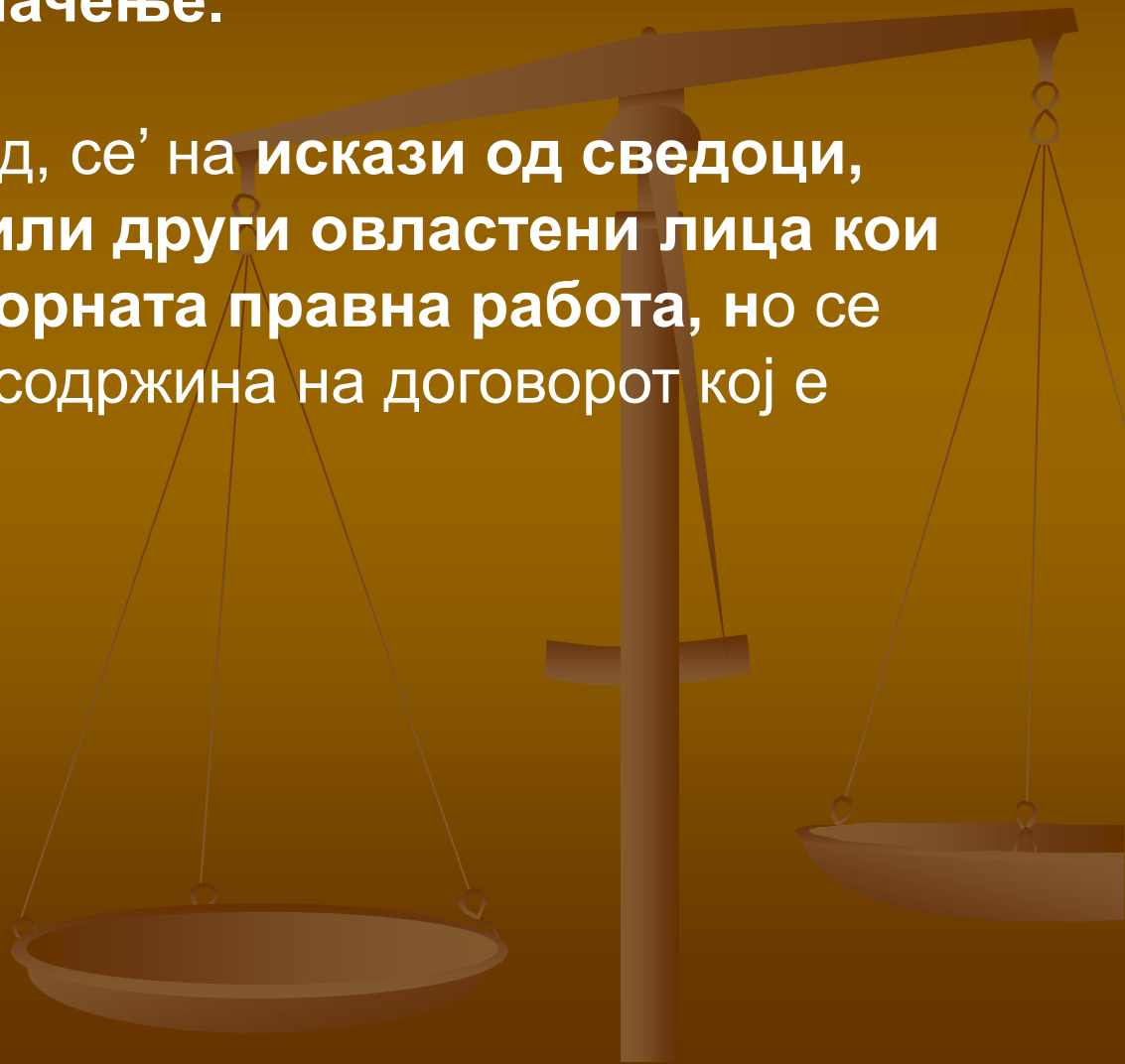
Примена на лекови со психотропен ефект(промена на свеста или други психички функции).

✓ Во пракса ова најчесто се однесува на примена на јаки лекови за намалување на болката(аналгетици), кога е потребно да се соберат податоци за времето на нивната употреба, зачестеност, терапевтски дози .

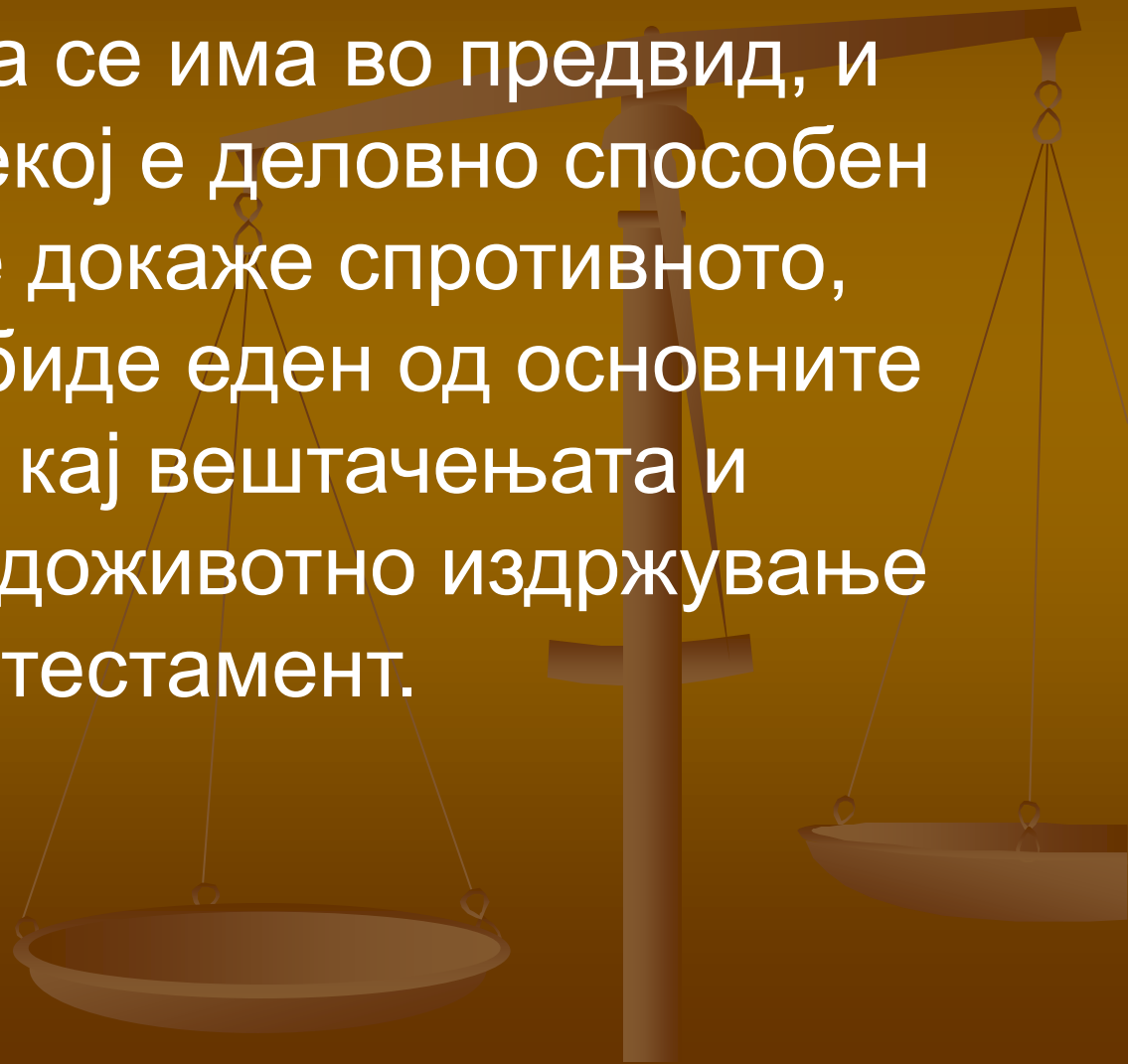

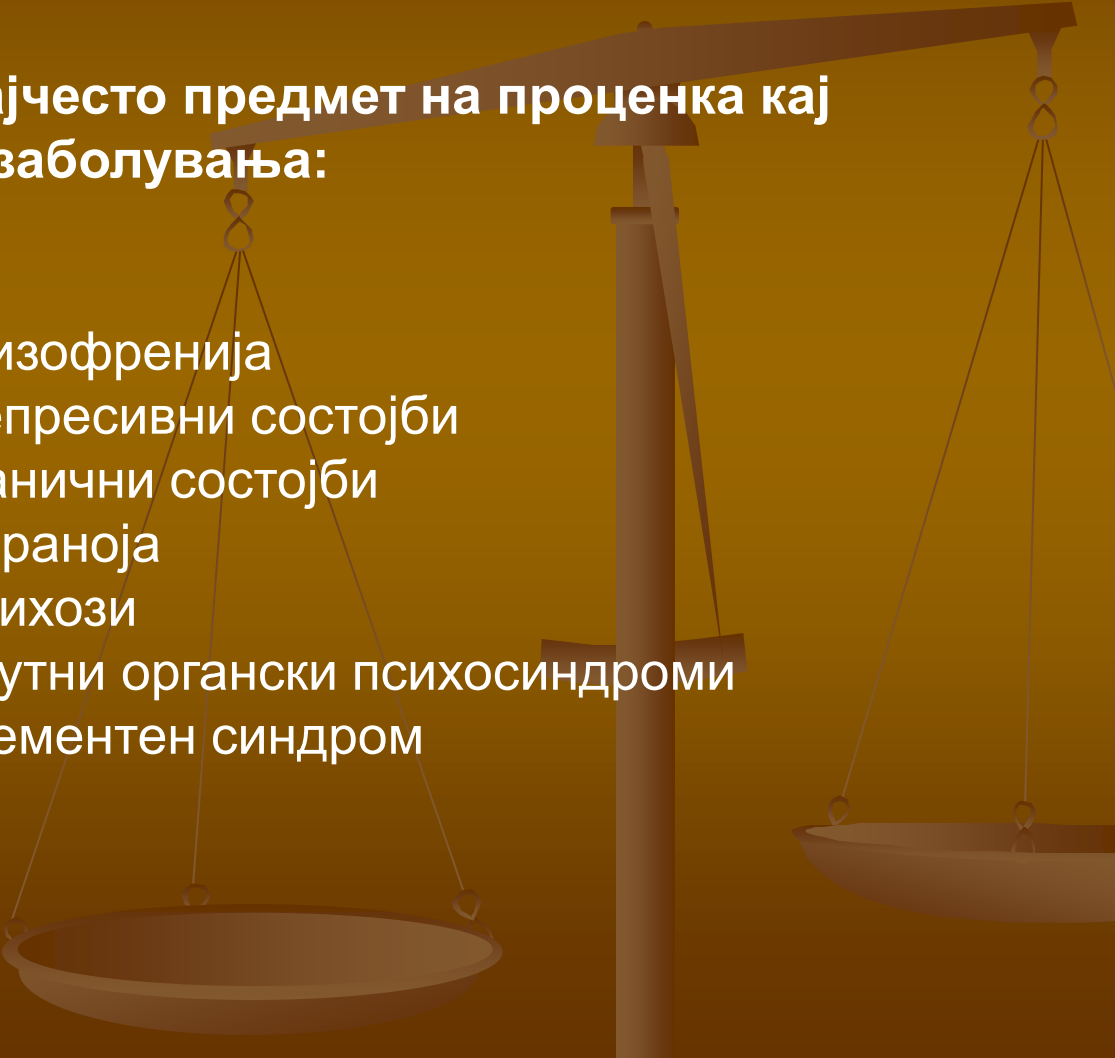
Податоци од судските списи за предметот претставуваат различни извори на податоци кои можат да бидат од значење.

✓ Ова се однесува пред, се' на искази од сведоци, впечатоци на судии или други овластени лица кои присуствувале во спорната правна работа, но се однесува и на самата содржина на договорот кој е спорен.

Кај постморталните вештачења, исто така, треба да се има во предвид, и фактот дека секој е деловно способен додека не се докаже спротивното, што треба да биде еден од основните постулати кај вештачењата и договорите за доживотно издржување и тестамент.

Деловна способност е најчесто предмет на проценка кај следните психијатриски заболувања:

- ✓ Деловна способност и шизофренија
- ✓ Деловна способност и депресивни состојби
- ✓ Деловна способност и манични состојби
- ✓ Деловна способност и параноја
- ✓ Деловна способност и психози
- ✓ Деловна способност и акутни органски психосиндроми
- ✓ Деловна способност и дементен синдром

Случај 1, Постмортална експертиза

Покојниот Т. Ф, живеел во вонбрачна зедница со тужителката четири години и два месеци. Во текот на 20xx година, како резултат на нивниот хармоничен живот и разбирање кое го имаше од својата вонбрачна сопруга, денес покојниот Т. изјави желба и воља да и го подари целокупниот свој недвижен имот заведено и подробно опишан од Имотните листови... За таа цел на xx.xx 20xx г. меѓу денес тужителка и денес покојниот Т. склучен договор е договор за недвижен имот и отстапување на право на користење. Овој договор е склучен во Клиничка болница Д-р Трифун Пановски каде дарувачот денес покојниот Т. Ф. се наоѓаше на лекување во Интерно одделение. При склучувањет на овој договор беа присутни и лицата кои заедно со дарувачот беа во иста болничка соба, ...и д-р О. Л, лекар специјалист интернист. Потоа од страна на нотар беше изготвен ..предметниот договор за подарок на недвижен имот и отстапување на право на користење.

Т. Ф. во моментот на потпишувањето на правниот акт бил во **тешка, терминална соматска состојба**. Според изјавата од сведокот О. Л, специјалист интернист, како и нејзиниот специјалистички извештај тој бил во терминален стадиум на тешка телесно оштетување поради растројство на функциите на бубрезите и црниот дроб.

Како потврда на оваа состојба се и извадоците од историјата на болест на пациентот, целокупните лабораториски, клинички и параклинички наоди, како и отпусната листа со која се потврдува еволуцијата на состојбата до мозочна кома и смртта на пациентот.

Во ваква општа тешка состојба, со неоспорно постоење на фактори кои ја нарушуваат свесноста, Т. Ф., **не бил во состојба да се грижи за своите права, интереси и должности, основни детерминанти на деловната способност.**

•Деловна способност и деменција

Следејќи ја медицинската хронологијата на болеста кај Р. В.(80г) се детерминира присуство и развој на Деменција од Ајцхајмеров тип со доцен почеток. Почетните промени се јавуваат пред околу десетина години со проблеми во запаметувањето и памтењето и се поназначената лична дисфункционалност, а со особено влошување на симптомите и состојбата во последните три години. Во 2019 од психијатар е утврдена Ајцхајмерова деменција и дадена соодветна терапија. Во 2019 со прогресијата на болеста му е доделена туѓа нега, бидејќи Р. станува целосно зависен од туѓа помош при изведување на елементарните потреби-исхрана, хигиена физиолошки потреби.

Не знае елементарни податоци за себе, години, не знае кои му се деца, сопруга, адреса, не ги препознава синот и сопругата, не знае каков имот има.

Мислење

- 1.Кај Р. В. се дијагностицира **Деменција во Ајцхајмерова болест со доцен почеток F 00.1.**
2. Поради прогресија на когнитивно влошување на состојбата, кое се манифестира со дезориентираност за себе, простор време и личности и прогресивно пропаѓање на личноста Р. В. **не е во состојба да се грижи за себе, за своите права, интереси и должности, односно е целосно деловно неспособен.**
3. Промените се од траен карактер, со тенденција на влошување така што во однос на деловната способност Р. В. **е трајно и целосно деловно неспособен.**